

## פרשת בראשית - קין, הבל ושת

לאור זאת ניתן להציע, שההבדל המהותי בין קין והבל היה בשאלה מאיזה כיוון באה הנתינה.

גישתו של קין מתחילה כבר ממשמעות השם שנתנה לו אמו, "קִנְיָתִי אִישׁ אֶת ה'" (שם א'). משמעותו של ביטוי זה היא, למעשה, 'יצרתי איש יחד עם הקדוש ברוך הוא'<sup>2</sup>. שם זה מבטא תחושת שותפות שוויונית עם הקדוש ברוך הוא, כאילו מדובר בשניים הפועלים בשווה ויוצרים יחד דבר מה. על פי דברים אלו, גם כשקין מביא לה' "מִפְרֵי הָאֲדָמָה", הרי הוא כנותן לשותפו את חלקו, מבלי להכיר בהיררכיה שבין הבורא ובין הנברא.

שמו של הבל, לעומת זאת, מבטא את המציאות שהכול בעולם הוא בן-חלוף, הבל ורעות רוח – "אָדָם לְהֶבֶל דָּמָה יָמֵיו כְּצֶל עֹבֵר" (תהילים קמ"ד, ד). הבל חי בהכרה ש-ה' הוא שנתן את הארץ לבני האדם, ועל כן הוא מביא את הראשית ואת החלק המשובח, "מִבְּכֹרוֹת צֵאֲנוּ וּמִחֻלְבֵּהֶן", לקדוש ברוך הוא.<sup>3</sup> הנתינה היא לא כשותף, אלא מתוך הכרת הטוב של האדם. הכרת הטוב של האדם הנובעת מהבנתו שלולא עזרת א-לוהיו הוא לא היה מצליח לראות ברכה בעמלו.

מסתבר, שההבדל שבין שני האחים נובע ממקום הורתם ולידתם. קין נולד עוד בגן העדן, כפי שעולה מן הכתוב המנוסח בלשון עבר מוקדם: "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ" (שם א'),<sup>4</sup> בעוד שהבל נולד רק לאחר הגירוש מגן עדן.

בשעה שקין נולד, הוריו עוד ביקשו להיות "כֹּאֵלֵהִים, יִדְעֵי טוֹב וָרָע" (שם ג, ה'), תאווה שגרמה להם לחטוא, כפי שיתברר להלן גם ביחס לקין. הבל, לעומת זאת, נולד כבר לאחר הגירוש מגן העדן, כשחייו אפופים בתחושת הארעיות של האדם בעולמו. תחושה זו

2 השורש קנ"ה משמש פעמים רבות במשמעות של יצירה, כגון "קִנְיָתִי אִישׁ" ו"אָדָם לְהֶבֶל דָּמָה יָמֵיו כְּצֶל עֹבֵר" (תהילים קט"ו, ט"ו), או "הָלֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְיָתִי עֲשֶׂה וְיִלְכַנְנֶךָ" (דברים ל"ב, ו'). כך גם במקרה ההפוך, כגון "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה בְחַרְךָ" (להלן ל"ב, ה'), כש"עשוי" הכוונה ל'קנו' המילה 'את' משמשת בדרך כלל במשמעות 'עם' (כגון שם, ד: "וַיִּלְכֶּךָ אֶתֹּ לֹט", וכן רבים).

3 הבאת הראשית היא עניין מהותי בתורה, כחלק מהדגשת הרעיון של הקדימות שבין הקדוש ברוך הוא לבין האדם. כך, נאמר במצוות הביכורים "רִאשִׁית בְּפִרְיֵי אֲדָמָתְךָ" (שמות כ"ג, ט"ט), בנוגע להנפת העומר נכתב "וְהִבֵּאתֶם אֶת עֹמֶר רִאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל הַפֶּה" (ויקרא כ"ג, י'), לגבי חלה מצויין ש"ראשית עֲרֹסְתְּכֶם חֶלֶה תְּרִימוּ תְּרוּמָה" (במדבר ח', כ'), מתנות כהונה מובאות מ"ראשית דִּגְנְךָ תִּירֶשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ וְרִאשִׁית גֶּזֶן צֹאנְךָ" (דברים י"ח, ד) ועוד.

4 לו הדבר היה מתרחש עתה, היה כתוב 'יודע האדם'. כך גם כותב רש"י:

"והאדם ידע - כבר קודם הענין של מעלה, קודם שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההריון והלידה, שאם כתב 'יודע אדם' נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים" (רש"י שם)

### א. מדוע לא שעה ה' אל מנחתו של קין?

סיפורם של קין והבל פותח, למעשה, את תולדות האנושות בעולם לאחר הגירוש מגן העדן. סיפור זה מעורר שאלות רבות: מדוע לא שעה ה' אל מנחתו של קין? מדוע תגובת ה' הביאה את קין להרוג את אחיו הבל? מה הסיבה שהאנושות בסופו של דבר המשיכה דווקא דרך שת, הבן השלישי של אדם וחוה?  
בשאלות אלו דנו רבים, גם באתרא קדישא הדין. עם זאת, דומה שעדיין יש מקום להוסיף ביאור לפרשה כולה.

פרשת קין והבל פותחת, לכאורה, בהשוואה בין שני האחים. נדמה שעובדה זו היא העומדת בבסיס ההפתעה הנוצרת, כאשר ההשוואה מופרת באופן בלתי צפוי:

"וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קִנְיָתִי אִישׁ אֶת ה': וַתִּסֹּף לְלַדֵּת אֶת אַחִיו אֶת הֶבֶל וַיְהִי הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה': וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֵאֲנוּ וּמִחֻלְבֵּהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ: וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה..." (בראשית ד', א'-ה')

האזכורים של קין והבל בפסקה זו, הם במבנה כפול של קין-הבל-הבל-קין, בו מזכירה התורה את שמות השניים באופן שווה. זאת, עד לפסוק ה', בו מופר האיזון.

הפתעה זו מתעצמת בעקבות העובדה, שעד לשלב שבו ה' שעה דווקא למנחתו של הבל ולא של קין, התמונה לכאורה הייתה הפוכה. הפסוקים, כך נראה, הדגישו דווקא את מעלתו של קין על פני הבל, ובשני הקשרים. ההקשר הראשון הוא תיאור לידתם של קין והבל. בלידתו של הבל נאמר: "וַתִּסֹּף לְלַדֵּת אֶת אַחִיו אֶת הֶבֶל..." (שם ב'), ובתיאור הלידה של הבל, בניגוד ללידת קין, לא מובא הסבר למהות השם. גם משמעותו של השם 'הבל' נשמעת כמעידה על חולשה, על דבר חולף. ההקשר השני הוא תיאור הקרבנות הקרבנות בפועל על ידי שניהם. גם שם, נאמר "וְהֶבֶל הֵבִיא גַם הוּא" (שם ד').

מדוע, אם כן, לא שעה ה' למנחתו של קין?

בפשטות, ההבדל בין האחים טמון בעובדה שבעוד שקין הביא "מִפְרֵי הָאֲדָמָה", הבל הביא מנחה משובחת יותר, "מִבְּכֹרוֹת צֵאֲנוּ וּמִחֻלְבֵּהֶן" (שם). עם זאת, עדיין אין בכך כדי להסביר מדוע בשל כך אין ה' מקבל את מנחתו של קין, כשלמעשה הוא היה הראשון להביא מנחה לה'.

1. רש"י פירש ש"מפרי האדמה" משמעו מן הגרוע, אולם על דרך הפשט קשה לפרש כך.

## ב. הריגת הבל

קין הגיב בחריפות למצב:<sup>9</sup>

"וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו" (בראשית ד', ה')  
לאורך ספר בראשית אנו פוגשים מקרים רבים בהם קנאתו של אח גדול מתעוררת כלפי אחיו הקטן המקבל מעמד גבוה משלו. כאן יש לכך היבט ייחודי, שכן העדפת הבן הקטן לא באה מצד ההורים, אלא מצד ה'. מסתבר, שמבחינת קין התחושה הייתה קשה במיוחד לאור העובדה שהוא היה הראשון להביא מנחה, והבל רק הלך בעקבותיו ("גם הוא") תוך שדרוג המתנה.

כמובן, שתחושה זו מועצמת אצל אדם רכושני. כך, בעצם, נוצרת זיקה בין הקנייה והקנאה, בין השורש קנ"ה לשורש קנ"א. ככל שתחושת הקניין האישי גוברת, כך גם גוברת תחושת הקנאה בהישגים של מישהו אחר, במיוחד אם הוא אחיך.

יחד עם זאת, ה' נותן לקין גם פתח להשיב את המצב אל כנו:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן לָמָּה חָרָה לְךָ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ:  
הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לִפְתָּח  
חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ"

(שם ו'ז')

פסוק ז' עמום במקצת, אך מכל מקום ברור ש-ה' מציג שתי אפשרויות בפני קין, אם ייטיב ואם לא ייטיב. אם הוא אכן יבחר במסלול בו הוא מיטיב, אזי התוצאה תהיה "שאת".

מבין הפירושים השונים<sup>10</sup> מסתבר שהפשט הוא כרמב"ן:

"אם תיטיב יהיה לך יתר שאת על אחיך, כי אתה הבכור" (רמב"ן שם)  
דברים אלו רומזים לנאמר בברכת יעקב לראובן, "רְאוּבֵן בְּכֹרִי אֶתָּה כָּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יִתֵּר שְׂאֵת וְיִתֵּר עָז" (בראשית מ"ט, ג'). הכוונה בדברי ה' לקין, היא, על פי הרמב"ן, שקין יוכל לחזור ולהיות נישא ומכובד מאחיו.

בכל מקרה, הבחירה ניתנה בידי קין. אם הוא ייטיב, הוא יוכל לחזור למצבו הבכיר הטבעי. אולם, אם הוא לא ייטיב, לא די שהוא לא יחזור למקומו, אלא רובצת לפתחו ההידרדרות אל חטאים חמורים עוד יותר.<sup>11</sup>

9 הביטוי "ויפלו פניו" הוא יחידאי, וייתכן שיש בכך כדי להעיד על עוצמת הכאב שהוא חש.

10 רש"י פירש זאת מלשון נשיאת עוון, אם הוא ייטיב אז ייסלח לו (ואכן בהמשך קין אומר "גדול עוני מנשא"). רבי אברהם אבן עזרא הסביר שהכוונה לכך שהוא יוכל לשאת את פניו בחזרה, לאחר שנפלו.

11 לגבי סיום הדברים, "וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ", ניתן להעלות שני כיוונים בפירושו:

א. רוב המפרשים ביארו, שהמילים מתייחסות לחטאת' הרובץ (בלשון זכר). הכוונה היא שלא כמו חוה, לה נאמר בפרק הקודם "וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בְּךָ" (שם ג', ט"ז), הרי שקין יוכל למשול ב"חטאת" אם ירצה.

הובילה את הוריו ואותו להכרה בבעלות הקדוש ברוך הוא על העולם.

הדברים מתחדדים עוד, בבחירת המקצוע של השניים.<sup>5</sup> קין בחר להיות "עובד אדמה", משום שהאדמה נותנת לאדם תחושת קביעות ויציבות, כפי שניתן לראות בפרשיות רבות לאורך התנ"ך כולו,<sup>6</sup> ואילו רעיית צאן מאפיינת אנשים שאינם צמודים לקרקע מסוימת.

דווקא בגלל תחושת הבעלות שיש לאדם על הקרקע, התורה מדגישה את הצורך לזכור מדי פעם שהארץ שייכת ל-ה', כך, לדוגמה, נאמר בפרשת היובל:

"וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְתָּת פִּי לִי הָאָרֶץ פִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבֵי אֶתֶם עִמְדִי" (ויקרא כ"ה, כ"ג-כ"ד)

משום כך, ישנה חשיבות שהאדם יתן מראשית פרי אדמתו ל-ה', כדי להכיר בכך ש-ה' הוא הנותן לו כוח לעשות חיל.

דברים אלו אינן בכוחם, כמובן, לשלול את ערך עבודת האדמה, ערך הבא לידי ביטוי לאורך כל התורה. אולם, בדיוק כדי למנוע את הבעייתיות בתחושת הקניין והשובע, הציבה התורה מצוות וגדרים רבים של נתינה מתוך השדה, דבר שהיה חסר אצל קין.

על רקע זה, בולטת בחירתו של הבל להיות רועה צאן,<sup>7</sup> נטול אדמה, וממילא מובנת גם נתינתו השופעת לה', מתוך הכרה בבעלות ה' על עולמו.<sup>8</sup>

ניתן לסכם את הניגוד בין דרכיהם של קין והבל על פי הפסוקים בספר קהלת:

"קִנְיָתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי בֵּית הָיָה לִי גַם מִקְנֵה בָּקָר וְצֹאן הָרֶבֶה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם: כִּנְסַתִּי לִי גַם כֶּסֶף וְזָהָב... : וּפְנִינֵי אֲנִי בְּכָל מַעֲשֵׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבְעֵמֶל שֶׁעִמַּלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הִפֵּל הַבַּל וְרֵעוֹת רוּחַ וְאִין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמַשׁ" (קהלת ב', ז'-א)

5 רש"י הירש עמד על כך בהרחבה בפירושו לפרקנו.

6 בין היתר, כך ניתן להבין את בקשתן של בנות צלפחד לקבל נחלה, המנציחה את שם אביהם באומרם "לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אֲבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתְּךָ" (במדבר כ"ז, ד'), ואת סירובו של נבות למכור לאחאב את נחלתו (מלכים א', כ"א, ב'). וכך גם ניתן להבין את משמעות העובדה שללויים אין נחלה בארץ, "וְנַחֲלָה לֹא יִהְיֶה לוֹ בְּאֶרֶץ אֲחֵיו ה' הוּא נַחֲלָתוֹ" (דברים י"ח, ב') ועוד.

7 יצויין, שבסורית עתיקה משמעותה של המילה 'הבלא' היא: רועה צאן, המבטא את ההבל שיש במקצוע זה.

8 הרש"י הירש הדגיש, שרעיון זה בא לידי ביטוי במבט רחב יותר, בהיותם של כל אבות האומה רועי צאן ולא עובדי אדמה. כך, יעקב היה "יושב אוהלים" לעומת עשו שהווא' איש שדה" (כ"ה, כ"ז), וכך היו גם בני יעקב (בראשית מ"ו, ל"ב: "והאנשים רועי צאן"), משה (שמות ג', א') ודוד (שמואל א' ט"ז, י"א ועוד). הביטוי 'איש אדמה', לעומת זאת, מופיע בשכרותו של נוח (בראשית ט', כ').

התשתית של עם ישראל היא אפוא של רועי צאן, עם נטול אדמה. עם זה אמנם מגיע לארץ שאותה הוא מקבל, אך עליות לחיות כל הזמן בתחושה שהארץ שייכת ל-ה', ועם ישראל הם בגדר גרים ותושבים.

דברים אלו מקבילים ממש למה שעתיד משה להזהיר את ישראל לימים:

"וְחָרָה אֶף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבֵה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם" (דברים י"א, י"ג)<sup>13</sup>

קין רואה את העונש כחמור מאוד, בשל היותו מתיר את דמו כמו רוצח בשוגג שעלול להיהרג על ידי גואל הדם:

"וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל ה' גְּדוֹל עוֹנֵי מִנְשָׂא: <sup>14</sup> הֵן גֵּרְשִׁית אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר וְהִיִּיתִי נֶעַ וְנָד בְּאֶרֶץ וְהָיָה כָל מִצְאֵי יְהִרְגֵנִי" (בראשית ד', י"ג-י"ד)

על כן, הקדוש ברוך הוא נותן לו "אות", מעין מקבילה לעיר מקלט, על מנת שלא יהרגוהו.

אולם, גם הפעם קין איננו מקבל עליו את הדין: "וַיֵּצֵא קַיִן מִלְפָּנֵי ה' וַיֹּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד קִדְמַת עֵדֶן: וַיֵּדַע קַיִן אֶת אֲשֶׁתוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת הַחוּבָה וְהָיָה בְנָה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ הַחוּבָה" (שם ט"ז-י"ז)

תגובת קין נראית כמתריסה, והביטוי "וַיֵּצֵא קַיִן מִלְפָּנֵי ה'" מזכיר את מעשהו של יונה, "וַיִּקָּם יוֹנָה לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה מִלְפָּנֵי ה'" (יונה א', ב').

יתרה מזאת, קין אמנם יושב בארץ נוד, אך הוא לא באמת נודד, אלא להיפך. קין בונה עיר, המבטאת צורת חיים מנוגדת לעבודת האדמה.

נראה, שבמקום לקבל את רוע הגזרה, קין הולך ומקים שושלת המנסה להתמודד עם הגזרה באופן אחר:

"וַיּוֹלֵד לְחוּבָה אֶת עֵירָד וְעֵירָד יָלַד אֶת מַחוּיָאֵל וּמַחוּיָאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לִמְךָ: וַיִּקַּח לוֹ לְמֶנֶךָ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשְּׁנִיָּת צִלְהָ: וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי יֵשֶׁב אֱהֵל וּמִקְנָה: וְשֵׁם אָחִיו יוֹבֵל הוּא הָיָה אָבִי כָל תַּפְשׁ כְּנֹר וְעוֹגָב: וְצִלְהָ גַם הוּא יָלְדָה

<sup>13</sup> במסגרת זו לא נוכל להאריך בשאלה, הדורשת עיון מעמיק כשלעצמה, מדוע קין לא נענש בעונש מוות. עונש זה מוזכר בתורה מספר פעמים כעונשו של רוצח במזיד, כגון כבר להלן "שֹׁפֵךְ דָּם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ פִּי בְצֵלָם אֶ-לְהֵים עֲשֵׂה אֶת הָאָדָם" (ט', ו'). ייתכן שהדבר קשור לכך שעדיין לא היה ציווי ישיר בנושא; ויש הסוברים, שהדבר נובע מכך שהריגת קין הייתה נחשבת כחיסול האנושות כולה (ועל כן אין לעשותה, בדומה לסיפור המקביל של האישה התקועית בשמואל ב' י"ד).

לעניות דעתך, הסיבה לכך דומה לסיבה שבגינה האדם לא נענש בעונש מוות מיידית על אכילה מעץ החיים למרות שהזהר על כך. שם, ההקלה נבעה ככל הנראה בגלל 'נסיבות מקילות', של הכשלתו בידי הנחש והאישה. גם ביחס לקין היה אפוא מקום להתחשב ב'נסיבות מקילות' שנוצרו בידי ה' עצמו, ומשום כך מידת הדין לא נמתחה עד הסוף, ואין כאן מקום להאריך.

<sup>14</sup> במילה "עוֹנֵי" הכוונה לעוֹנֵשִׁי, כדעת רבי אברהם אבן עזרא, כמו "כִּי לֹא שָׁלַם עוֹן הָאָמִרִי עַד הַנְּהָ" (בראשית ט"ו, ט"ז) או "תִּשְׂאוּ אֶת עוֹנֵיכֶם אֲרָבָעִים שָׁנָה" (במדבר י"ד, ל"ד). פירושו של הרמב"ן, שפירש שהכוונה לביטוי של תשובה (גדול חטאי משייטלח ל'), איננו עולה בקנה אחד עם הפסוק הבא, הנראה כתלונה כלפי ה' ולא כקבלת הדין.

ברם, קין לא קיבל את ההצעה, ואף לא הגיב לה בכלל. הקנאה הוציאה אותו מן העולם והעבירה אותו על דעתו. בעקבות זאת, התגשמה אזהרת ה'. היות שהוא לא בחר 'להטיב', אכן החטא הנורא רבץ לפתחו:

"וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הָבֵל אָחִיו וַיְהִי בֵּהֵיּוֹתָם בְּשֵׂדָה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הָבֵל אָחִיו וַיְהַרְגֵהוּ" (שם ח')  
התורה לא מבארת מה אמר קין אל הבל, ובכך מבטאת למעשה את הרעיון שאין זה כלל משנה. העיקר הוא, שקין לא בחר באפשרות להטיב, ולכן ההמשך היה, כצפוי, החטא.

לאחר שהם יצאו לשדה, המקום בו ההבדל ביניהם בולט במיוחד, שוב לא יכול היה קין להתאפק, והוא (כפי שתכננו גם עשו ואחי יוסף) קם על הבל להורגו.<sup>12</sup>

בהמשך, בודק ה' את מידת אחריותו של קין ונותן לו פתח ללקיחת אחריות על מעשיו: "אֵי הָבֵל אָחִיךָ?" (שם ט'). אולם, קין ממשיך בהידרדרותו, והוא משקר ומתחצף: "לֹא יָדַעְתִּי, הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי" (שם). שוב, באה לידי ביטוי הבעייתיות בהתייחסות אל ה' כשותף, ולא כבוחן כליות ולב אשר אין נסתר מנגד עיניו.

### ג. עונשו של קין

עונשו של קין הוא מידה כנגד מידה, והוא קשור באופן הדוק לשורש חטאו, האדמה:

"וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה: וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ: כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ נֶעַ וְנָד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ" (שם י"ב-י"ב)

לאחר שבפרשת גן העדן קוללה האדמה עבור האדם (בראשית ג', י"ז), נאמר כעת לקין שהוא ארוּר יותר מן האדמה. על כן, הוא לא יוכל להמשיך לעבוד את האדמה, שהביאה אותו לתחושת בעלות ורכושנות ששיאה רציחתו של הבל.

למעשה, האדמה, שקין ייחס לה חשיבות כה מרובה, מוצגת אף היא כשותפה לפשע כביכול:

"אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ" (שם י"א)

תיקונו של קין יהיה בכך שהוא יהיה נע ונד כרועה צאן, שאין לו מקום קבוע. גזרת הגלות שנגזרה עליו היא תוצאה של אובדן יכולת האדמה לתת את כוחה למי שאינו ראוי עוד לקבלו.

ב. החזקוני פירש, שכשם שאצל חוה הדברים התייחסו לאדם, כך גם כאן הדברים מתייחסים להבל. לפי כיוון זה, ה' אומר לקין בכך שניתן יהיה להשיב את ההיררכיה אל כנה, כשהבל יעשה את רצונו של קין הבכור, וקין ימשול בו.

<sup>12</sup> בפסוק מודגש פעמיים שהבל הוא "אחיו", וכך גם בפסוקים הבאים. בסך הכול, מילה זו חוזרת שבע פעמים, כדרכן של מילים מנחות. בכך מודגשת משמעות ההריגה: למרות שהוא אחיו, ואולי בגלל שהוא אחיו.

הביאה אותו לעיוות מוסרי, שהוא תוצאה ישירה של הדרך שבה הלכו אבותיו.  
 לעומתו, בולטת ענוותנותו של למך משושלת שת. את שם בנו הוא קורא נח, ומנמק:  
 "לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה' " (שם ה', כ"ט)  
 למך מכיר בחולשתה של האדמה ובעוצמתו של הקדוש ברוך הוא. על כן, בניגוד ללמך האחר שהתרברב ('ולמך שבועים ושבועה'), זוכה למך זה לאריכות ימים, וחי "שבוע ושבועים שנה ושבוע מאות שנה" (שם ל"א).

\*

הידע שגילו בני למך משושלת קין, אבות התעשייה, נשמר בסופו של דבר רק דרך תיבתו של נח. השושלת שנפתחה בקין והסתיימה בתובל קין אבדה לנצח, אך השושלת שנפתחה בשת ואנוש והגיעה עד לנח, המשיכה את קיום העולם. האנושות ובני אנוש חיים בעולם מתוך קריאה בשם ה'!<sup>16</sup>

.....  
 כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק התשע"ז  
 עורך: אורי יעקב בירן  
 .....  
 בית המדרש הווירטואלי  
 מיסודו של  
 The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash  
 האתר בעברית: [www.vbm.etzion.org.il](http://www.vbm.etzion.org.il)  
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>  
 משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5  
 דוא"ל: [office@etzion.org.il](mailto:office@etzion.org.il)  
 .....

16 במדרש מובא מסר מעניין:

"נעמה אשתו של נח היתה, למה היו קורין אותה נעמה? שהיו מעשיה נעימים"  
 (בראשית רבה כ"ג ג')

לפי גישה זו, אכן הייתה המשכיות מסוימת לשושלת קין בתוך בני אנוש. המשכיות זו יכולה הייתה לתרום את הפן היצירתי של בני קין, בתוך בית המבוסס על הכרה בבעלות ה' על העולם.

אולם, חכמים שם חלקו על כך:

"ורבנן אמרי נעמה אחרת היתה, ולמה היו קורין אותה נעמה? שהיתה מנעמת בתוך לעבודת כוכבים"  
 (שם)

גישה זו, כך נראה, סוברת שאין מקום ליצירתיות כזו, הגובלת בעבודה זרה, ויש להתחיל עולם של יצירה מתוך תיבתו של נח. מכל מקום, גם חכמים מודים שלאשתו של נח קראו נעמה, ויש כאן המשך של המגמה להשוות בין שתי השושלות.

את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה"  
 (שם י"ח-כ"ב)  
 סיום תיאורה של השושלת הוא בשלושת בניו של למך. אחד מהבנים, יבל, ממשיך את דרכו של דודו-זקנו הבל, "אבי ישב אהל ומקנה" (ויש אכן דמיון בשם). לעומתו, שני אחיו הולכים לכיוונים אחרים: יובל הוא "אבי כל תפש פנור ועוגב", ותובל קין "לטש כל חרש נחשת וברזל". כל השלושה מנותקים מן האדמה שממנה נתקללו, והם מחליפים אותה בפעילות אנושית אחרת.

דבר אחר חסר לאורך כל הרשימה: שם ה'. מירוי העשייה נובע מגישה חילונית, הזוקפת את העשייה לזכות האדם. אולם סופה של שושלת זו הולך ומתקרב.

### ד. "אז הוחל לקרא בשם ה' "

אל מול שושלת קין, מעמידה התורה את שושלת שת. תיאור השושלת של שת מסיים את הפרק כסיפור מסגרת שבין לידת קין ללידת שת.

כבר משמו של שת, הבן שנולד 'במקום' הבל, עולה גישה הפוכה מזו שהייתה בשעת נתינת שם לקין:

"כי שת לי א-להים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קין"  
 (שם כ"ה)

לא עוד שותפות עם ה', אלא קבלה מלאה שכל מה שיש לאדם הוא מאת ה'.

יש להדגיש, שבשתי השושלות אנו מוצאים שמות דומים<sup>15</sup>, ואף שני שמות זהים, חנוך ולמך. אולם, נדמה שבין שתי השושלות קיימים הבדלים מהותיים. בניגוד לקין, המחנך את בנו חנוך בקריאת עיר על שמו, הרי ששת מכוון את בנו בדרך אחרת:

"ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם ה' "  
 (שם כ"ו)

גם חנוך משושלת שת אינו מיוצג על ידי עיר, אלא מתהלך את הא-לוהים (שם ה', כ"ב).

באופן מיוחד בולט ההבדל שבין שתי הדמויות בשם "למך" שבשתי השושלות, שהם היחידים בכל שושלת שהתורה הביאה מדבריהם.

למך משושלת קין מכריז באוזני נשותיו:

"כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי: כי שבועתים יקם קין ולמך שבועים ושבועה"  
 (שם ד', כ"ג-כ"ד)

קולמוסים רבים נשתברו על הבנת דבריו הסתומים של למך. בכל אופן, הרושם הכללי העולה מהדברים הוא, שלמך מביע התפארות על מעשי הרג שעשה למי שפצע או עשה בו חבורה. למך אף משוכנע, כי מצבו טוב הרבה יותר משל קין, ועונשו של מי שיפגע בו יהיה כפול ומכופל ממה שנאמר לקין. ההבנה המוטעית של מחילת ה' לקין על עצם הריגת הבל

15 קין וקינו, עירד וירד, מחויאל ומהלאל ומתושאל ומתושלח.